

ERONNING MINTAQAVIY INTEGRATSIYASI: SHHT VA BRI ORQALI MARKAZIY OSIYOGA KIRIB BORISH SIYOSATI.

Saparov Siroj Tursunboy o'g'li

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi Eronning Markaziy Osiyodagi mintaqaviy integratsiya siyosati Shanxay Hamkorlik Tashkiloti (SHHT) va "Bir kamar – bir yo'l" (BRI) tashabbusi doirasida tahlil qilinadi. Tadqiqotda Eronning Markaziy Osiyo davlatlari bilan hamkorligi, xavfsizlik, iqtisodiy va tranzit sohalaridagi manfaatlari, shuningdek, Xitoy va Rossiya bilan strategik yaqinlashuvi yoritiladi.

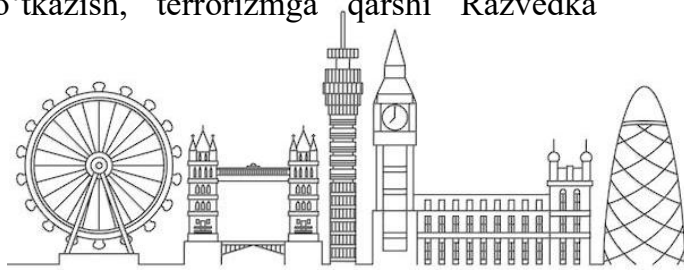
Kalit so'zlar; hamkorlik strategiyasi, xavfsizlik, geoiqtisodiy manfaatlar, tranzit yo'laklari, Sharq siyosati, tashqi aloqalar.

Shanxay Hamkorlik Tashkiloti (SHHT)

SHHT Eron uchun Markaziy Osiyo davlatlari, shuningdek Rossiya va Xitoy bilan yaqindan ishlash, mintaqaviy xavfsizlik masalalarida ishtirok etish va G'arb ta'sirini muvozanatlash maydonidir. Eron 2005-yilda SHHTda kuzatuvchi maqomini oldi va 2008-yilda to'laqonli a'zolik uchun ariza berdi, biroq BMT sanksiyalari va ayrim a'zo davlatlar bilan kelishmovchiliklar uning qabul qilinishini kechiktirdi. Jumladan, Tojikiston bilan o'rtadagi siyosiy taranglik tufayli Dushanbe Tehronning a'zoliqini bir necha bor veto qilgan edi. Biroq 2021-yilda Tojikiston raisligi davrida Eronning a'zolikka doir to'siqlar hal etilib, uning qabul qilinishi ma'qullandi. 2023-yilga kelib Eron SHHTning to'qqizinchi doimiy a'zosiga aylandi.

Eronning SHHTga qo'shilishdan ko'zlagan maqsadlari strategik tusga ega. Birinchidan, Tehron mintaqada terrorizm, ekstremizm va narkotrafikka qarshi kurashda ko'maklashib, shimoliy chegaralari xavfsizligini ta'minlashga intiladi. Ikkinchidan, Eron SHHT doirasida Rossiya va Xitoy bilan yaqin harbiy-iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash orqali, AQShning mintaqadagi ta'sirini cheklashga urinmoqda. Eron Prezidenti Ibrohim Raisiy SHHT sammitlarida so'zlar ekan, G'arbning moliyaviy hukmronligi va dollarga qaramlikka qarshi adolatli xalqaro tizim uchun chaqiriq qiladi – xususan, mintaqaviy savdoda AQSh dollarining o'rnini kamaytirishni taklif etadi.[1] Ushbu pozitsiya Xitoy va Rossiya rahbarlari tomonidan ham qo'llab-quvvatlanib, ular SHHT makonida milliy valutalarda hisob-kitob ulushini oshirishga qiziqish bildirmoqda. Bu mushtarak qarashlar Eron, Xitoy va Rossiyaning yanada yaqin hamkorligini rag'batlantirib, Markaziy Osiyoda G'arbgga nisbatan muqobil geosiyosiy blok sifatida namoyon bo'lmoqda.

Markaziy Osiyo davlatlari Eronning SHHTdagi ishtirokiga nisbatan pragmatik yondashuvni tutmoqda. Bir tomondan, mintaqamamlakatlari Tehron bilan xavfsizlik sohasida hamkorlik va iqtisodiy aloqalarni chuqurlashtirishdan manfaatdor. SHHT doirasida qo'shma harbiy mashg'ulotlar o'tkazish, terrorizmga qarshi Razvedka

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

tuzilmalari orqali ma'lumot almashish, shuningdek, savdo-sarmoya munosabatlarini kengaytirish imkoniyati paydo bo'ldi. Masalan, Eronning a'zoliqi Markaziy Osiyo davlatlariga Eron bilan bevosita harbiy-texnik hamkorlik qilish, qo'shma mashg'ulotlarda qatnashish imkonini beradi, bu esa mintaqaviy xavfsizlikka qo'shimcha hissa qo'shishi kutilmoqda. Boshqa tomondan, Eronning SHHTga qabul qilinishi Markaziy Osiyoning neytral "ko'p vektorli" tashqi siyosatiga ma'lum xavf tug'dirishi mumkin. Sababi, Eron, Rossiya va Xitoy singari G'arb bilan raqobatdagi davlatlar bilan yaqinlashish mintaqani G'arb sanksiyalari nishoniga aylantirish ehtimolini kuchaytiradi. 2023-yilda Yevropa Ittifoqi Rossiyaga qarshi joriy etgan 11-paket sanksiyalarida ayrim Markaziy Osiyo subyektlari ham nishonga olingan bo'lib, bunga ularning Moskva bilan yaqin aloqalari sabab qilib ko'rsatilgan.[2] SHHT doirasida Eron bilan yaqinlashuv bunday sanksiya xavfini oshirishi mumkinligi mintaq uchun ogohlantiruvchi omil bo'lmoqda. Shunga qaramay, Markaziy Osiyo davlatlari SHHT ichida o'z milliy manfaatlarini himoya qilish va muvozanatli diplomatiya yuritishga harakat qilmoqda. Ular Eron, Xitoy va Rossiya bilan hamkorlikni kuchaytirish barobarida, boshqa yirik davlatlar bilan aloqalarni ham uzviy saqlashga intilmoqda. Eronning SHHTdagi ishtiroki Markaziy Osiyo uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlar va xavfsizlik kafolatlari taqdim etsa-da, mintaq davlatlari ushbu platformada manfaatlar muvozanatini saqlashga va ko'p tomonlama tashqi siyosatini davom ettirishga alohida e'tibor qaratmoqda.

"Bir kamar – bir yo'l" tashabbusi (BRI)

Xitoyning "Bir kamar – bir yo'l" (BRI) global infratuzilma va investitsiya tashabbusi Eron va Markaziy Osiyo hamkorligiga yangi sur'at bag'ishladi. Eron "Sharqqa intilish" siyosati doirasida Xitoy bilan strategik sheriklikni chuqurlashtirib, BRI loyihalarida faol ishtirok etmoqda. Tehron nazarida ushbu tashabbus G'arb sanksiyalari sharoitida mamlakatga iqtisodiy "najot yo'lagi" yaratadi, Xitoy va Osiyo bozorlariga chiqishni osonlashtiradi.[3] Markaziy Osiyo davlatlari esa BRI'dan foydalangan holda, infratuzilmasini modernizatsiya qilish va yangi tranzit yo'laklari orqali xalqaro savdodagi ulushini oshirishga intilmoqda. Bu manfaatlar kesishgan nuqtada Eron va Markaziy Osiyo uchun o'zaro hamkorlik imkoniyatlari kengaymoqda.

Markaziy Osiyodan o'tuvchi asosiy BRI yo'nalishlaridan biri – "O'rta koridor" deb ataluvchi Trans-Kaspiy xalqaro transport yo'lagidir (TITR). Avvaliga Xitoydan Yevropaga yuklar asosan Rossiya orqali ("Shimoliy yo'lak") yoki dengiz orqali Suvaysh kanalidan ("Janubiy yo'lak") tashilardi. 2022-yilda Ukraina inqirozi sababli Rossiya orqali o'tuvchi marshrut cheklangach, Markaziy Osiyo orqali o'tadigan O'rta koridorga qiziqish keskin ortdi. Mazkur yo'lak Xitoy–Markaziy Osiyo–Kaspiy–Janubiy Kavkaz–Yevropa marshrutini o'z ichiga oladi. Endilikda Markaziy Osiyo mamlakatlari ushbu koridor bo'yicha qo'shimcha tarmoqlarni rivojlantirishga kirishgan. Jumladan, 2023-yil oktabr oyida Turkmanistonning Avaza shahrida Eron, Qozog'iston, Turkiya, Turkmaniston va O'zbekiston vakillari uchrashib, O'rta koridorning ikkinchi yo'nalishi –

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

“Turkmaniston–O‘zbekiston yo‘lagi”ni tezkorlik bilan rivojlantirish choralarini muhokama qildilar.[4] Xuddi shu davrda Eron rasmiylari mazkur yo‘lakni janubga, ya‘ni Eronga ulanadigan uchinchi tarmoq haqida ham taklif bildirdi. Bu rejalar amalga oshsa, Xitoydan Yevropaga Markaziy Osiyo orqali boruvchi savdo yo‘liga Eron ham bevosita ulanadi – bu esa Tehron uchun ham iqtisodiy hayotiy yo‘lak, ham yaqin ittifoqdosh Xitoyga chiqish imkoniyatidir.

“Bir kamar – bir yo‘l” tashabbusi doirasida Eron va Markaziy Osiyoni bog‘lovchi yirik infratuzilmaviy loyihalar ham kun tartibida turibdi. Ulardan biri – Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston temir yo‘li bo‘lib, u Markaziy Osiyoni g‘arbiy Xitoy bilan bog‘laydi va janubga – Eron yo‘nalishiga uzayishi kutilmoqda. Ushbu temir yo‘l qurilib bitkazilgach, O‘zbekiston Eronning Sharqiy Osiyoga eksport yuklari tranziti uchun markaziy bo‘g‘inga aylanishi mumkin. Ya‘ni, Eron mahsulotlari O‘zbekiston orqali Xitoy va Osiyoning boshqa bozorlariga qisqa muddatda yetkaziladi. Shuningdek, 2014-yilda foydalanishga topshirilgan Qozog‘iston–Turkmaniston–Eron temir yo‘li (928 km) ham BRI maqsadlariga hamohang tarzda mintaqalarni bog‘lashga xizmat qilmoqda.[5] Bu temir yo‘l orqali Markaziy Osiyodan Fors ko‘rfaziga eng qisqa masofada bevosita chiqish ta‘minlanib, yuk tashish vaqti va masofasi keskin kamaydi. Masalan, bugungi kunda Xitoydan Qozog‘iston, Turkmaniston orqali Eron chegarasigacha yuk poyezdlari atigi 12–14 kun ichida yetib kelmoqda, bu avvalgi marshrutlarga nisbatan ancha tezkor va samarali yo‘lakdir. Bunday natijalar “Bir kamar – bir yo‘l” doirasidagi qo‘shma sa‘y-harakatlar samarasida erishilayotgan bo‘lib, Markaziy Osiyo davlatlari Eron ishtirokidagi transport yo‘laklarini Yevrosiyo savdo tizimining ajralmas qismiga aylantirmoqda.

BRI shuningdek Eronning energetika va sanoat kooperatsiyasini kengaytirishga zamin yaratmoqda. Xitoy, Rossiya va Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan birgalikda Eron mintaqaviy energetika infratuzilmasini rivojlantirish loyihalarida qatnashmoqda. Misol uchun, Xitoyning yirik sarmoyalari evaziga Eron ichkarisida transport tarmoqlari, jumladan, temir yo‘l va avtomagistralar modernizatsiya qilinmoqda, bu esa Markaziy Osiyodan Eron portlariga olib boruvchi yo‘llarni yanada samarali qilmoqda. Eronning BRI doirasida Arabiston dengizi bo‘yida joylashgan Chobahar va Bandar Abbas portlarini rivojlantirishi Markaziy Osiyoga ham foydali – bu portlar orqali mintaqada davlatlari Xitoy, Hindiston, Yaqin Sharq va Afrika bozorlariga chiqish yo‘llarini qisqartirishi mumkin. “Bir kamar – bir yo‘l” tashabbusi doirasida Eron va Markaziy Osiyo o‘rtasidagi aloqalar nafaqat transport-tranzit, balki sanoat, energetika va savdo jabhalarida ham chuqurlashmoqda. Bu esa mintaqada Eron ta‘sirining ortishiga, Markaziy Osiyoning esa ko‘p tomonlama geoiqtisodiy integratsiyaga qo‘shilishiga xizmat qilmoqda.

1. Niyazbekova, Aknur. "The SCO Summit: Iran's Accession and Implications for Central Asia." Caspian Policy Center, 5 July 2023, <https://www.caspianpolicy.org/research/security-and-politics-program-spp/the-sco-summit-irans-accession-and-implications-for-central-asia>
2. European Commission. "EU Adopts 11th Package of Sanctions against Russia for its Continued Illegal War against Ukraine." European Commission – Press Corner, 23 June 2023, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3429.
3. Chang, Felix K. "Central Asia's Middle Corridor Expansion: Opportunity for China and Iran." Foreign Policy Research Institute, 16 Jan. 2024. <https://www.fpri.org/article/2024/01/central-asias-middle-corridor-expansion-opportunity-for-china-and-iran/>
4. Chang, Felix K. "Central Asia's Middle Corridor Expansion: Opportunity for China and Iran." Foreign Policy Research Institute, 16 Jan. 2024, <https://www.fpri.org/article/2024/01/central-asias-middle-corridor-expansion-opportunity-for-china-and-iran/#:~:text=representatives%20from%20Iran%2C%20Kazakhstan%2C%20Turkey%2C,and%20thus%20stimulate%20economic%20growth>
5. Kaiyr, Azamat, and Danna Bupezhanova. "Nazarbayev Helps Launch Last Section of Kazakhstan-Turkmenistan-Iran Railway." The Astana Times, 4 Dec. 2014. <https://astanatimes.com/2014/12/nazarbayev-helps-launch-last-section-kazakhstan-turkmenistan-iran-railway/>

